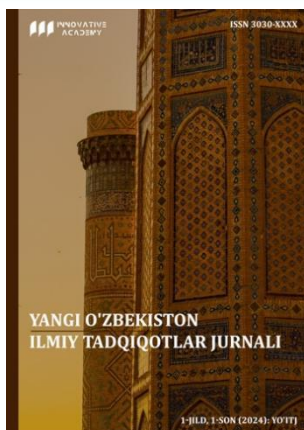

AGRAR SOHADA BOZOR MUNOSABATLARINI BOSQICHMA-BOSQICH JORIY QILISH MEXANIZMLARI

Abdullayeva Parvinabonu Azamatovna

Buxoro xalqaro universiteti, ikkinchi bosqich magistranti

parvinaabdullayeva33@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19000911>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 1-mart 2026 yil
Ma'qullandi: 4-mart 2026 yil
Nashr qilindi: 13-mart 2026 yil

KEY WORDS

Agrar sektor, bozor munosabatlari, liberalizatsiya, fermer xo'jaliklari, innovatsion texnologiyalar, investitsiya, agroklastar, resurslar samaradorligi, ishlab chiqarish samaradorligi, davlat siyosati.

ABSTRACT

Ushbu maqolada agrar sohada bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich joriy etishning nazariy-uslubiy asoslari, institutsional mexanizmlari va amaliy yo'nalishlari tahlil qilingan. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, agrar tarmoq milliy iqtisodiyotning strategik sektori bo'lib, unda samarali bozor mexanizmlarini shakllantirish oziq-ovqat xavfsizligi, bandlik va hududiy barqarorlikni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Maqolada agrar islohotlarning evolyutsion modeli asoslab berilib, davlat tomonidan tartibga solishdan bozor tamoyillariga o'tish jarayoni bosqichlar kesimida yoritilgan. Tadqiqotda agrar bozorda mulkchilik munosabatlarini diversifikatsiya qilish, yer va suv resurslaridan samarali foydalanish, fermer va dehqon xo'jaliklari faoliyatini qo'llab-quvvatlash, narx erkinligini ta'minlash hamda infratuzilmani rivojlantirish kabi yo'nalishlar tahlil etilgan. Xususan, O'zbekiston agrar siyosatida amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida klaster tizimi, kooperatsiya munosabatlari va davlat subsidiyalari mexanizmlarining o'rne ochib berilgan. Shuningdek, maqolada xalqaro tajriba, jumladan, rivojlangan mamlakatlarda agrar bozorni tartibga solish usullari qiyosiy tahlil asosida ko'rib chiqilgan. Maqolada iqtisodiy-statistik usullar, tizimli tahlil va mantiqiy umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, agrar sohada bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich joriy qilish barqarorlikni saqlagan holda samaradorlikni oshirish, ishlab chiqaruvchilarning iqtisodiy manfaatdorligini kuchaytirish va raqobat muhitini shakllantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, davlatning muvozanatlashtiruvchi roli saqlanib qolishi zarurligi asoslab berilgan.

KIRISH

Agrar soha har qanday mamlakat iqtisodiyotining tayanch tarmoqlaridan biri hisoblanadi. U nafaqat aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlaydi, balki sanoat uchun xom ashyo yetkazib beradi, qishloq hududlarida bandlikni ta'minlaydi va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi. Shu bois agrar tarmoqni samarali rivojlantirish masalasi doimo davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib kelgan. Zamonaviy sharoitda global iqtisodiy integratsiya jarayonlarining jadallashuvi, iqlim o'zgarishlari, resurslar cheklanganligi hamda raqobat muhitining kuchayishi agrar sohada boshqaruv va xo'jalik yuritishning yangi mexanizmlarini joriy etishni talab qilmoqda. Ayniqsa, bozor munosabatlarini izchil va bosqichma-bosqich shakllantirish agrar tarmoq samaradorligini oshirishning muhim sharti sifatida namoyon bo'lmoqda.

Ma'lumki, ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayoni murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Bu jarayonda agrar soha alohida e'tiborni talab qiladi, chunki qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi tabiiy omillarga bevosita bog'liq, ishlab chiqarish davri uzoq, risk darajasi yuqori hamda daromadlarning barqarorligi past bo'lishi mumkin. Shu sababli agrar tarmoqda bozor mexanizmlarini joriy etish keskin va birdaniga emas, balki bosqichma-bosqich, puxta o'ylangan strategiya asosida amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir. Bozor munosabatlarini izchil joriy etish ishlab chiqaruvchilarning iqtisodiy mustaqilligini kengaytiradi, ularning manfaatdorligini oshiradi va raqobat muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Agrar sohada bozor munosabatlarini shakllantirish, avvalo, mulkchilik munosabatlarini takomillashtirish, yer va boshqa resurslardan samarali foydalanish mexanizmlarini yaratish bilan chambarchas bog'liqdir. Yer munosabatlarining huquqiy asoslarini mustahkamlash, uzoq muddatli ijara va foydalanish kafolatlarini ta'minlash ishlab chiqaruvchilarning investitsion faolligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mahsulot yetishtiruvchilarga narx belgilashda erkinlik berish, mahsulotni sotish kanallarini diversifikatsiya qilish hamda moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini kengaytirish agrar bozorda sog'lom raqobat muhitini yuzaga keltiradi.

Bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich joriy etish jarayonida davlatning roli ham muhim ahamiyat kasb etadi. Davlat agrar sohada institutsional islohotlarni amalga oshirish, infratuzilmani rivojlantirish, kredit va sug'urta mexanizmlarini takomillashtirish hamda ijtimoiy himoya tizimini qo'llab-quvvatlash orqali muvozanatni saqlab turishi lozim. Ayniqsa, kichik fermer va dehqon xo'jaliklari uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, ularning bozor axborotiga, texnologiyalarga va investitsiyalarga bo'lgan kirish imkoniyatini kengaytirish agrar tarmoqni barqaror rivojlantirishning muhim omilidir.

Hozirgi kunda agrar sohada klaster tizimi, kooperatsiya munosabatlari, logistika va saqlash infratuzilmasini rivojlantirish kabi mexanizmlar joriy etilmoqda. Ushbu mexanizmlar ishlab chiqarishdan tortib tayyor mahsulotni iste'molchiga yetkazib berishgacha bo'lgan zanjirda samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Biroq mazkur jarayonlarning muvaffaqiyati ularning bosqichma-bosqich va tizimli ravishda amalga oshirilishiga bog'liqdir. Agrar islohotlarning keskin va izchil bo'lmagan holda olib borilishi ishlab chiqarish hajmining pasayishiga, narxlarning beqarorligiga va ijtimoiy muammolarning kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Shuningdek, agrar sohada bozor munosabatlarini shakllantirish jarayoni global tajriba va xalqaro amaliyot bilan hamohang ravishda olib borilishi lozim. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, agrar bozorni samarali tashkil etish uchun davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, subsidiyalar, soliq imtiyozlari va innovatsion texnologiyalarni joriy etish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, bozor infratuzilmasining rivojlanganligi, axborot tizimlarining ochiqligi va shaffofligi ham agrar sohaning raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Agrar tarmoqni modernizatsiya qilish jarayonida innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va zamonaviy boshqaruv usullarini qo'llash dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Raqamli platformalar orqali mahsulot sotish, elektron savdo tizimlarini rivojlantirish, agrotexnik tadbirlarni avtomatlashtirish kabi chora-tadbirlar ishlab chiqarish samaradorligini

sezilarli darajada oshiradi. Bunday yangiliklarni joriy etish esa bozor mexanizmlarining mustahkam institutsional asosga ega bo'lishini talab etadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Agrar sohada bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich joriy qilish jarayoni bugungi kunda iqtisodiy tadqiqotlar doirasida dolzarb masala hisoblanadi. Jahon tajribasi va milliy ilmiy adabiyotlarda agrar sektorni modernizatsiya qilish, bozor mexanizmlarini tatbiq etish, innovatsion yondashuvlar va raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish masalalari keng yoritilgan. Ushbu ilmiy ishlarda ilgari surilgan yondashuvlar va konseptual qarashlar O'zbekiston sharoitida agrar tarmoqni modernizatsiya qilish, bozor mexanizmlarini samarali tatbiq etish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish bo'yicha nazariy-metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Xalqaro tajribaga murojaat qilganda, V.A.MkKallum [1] o'zining "Qishloq xo'jaligidagi raqamli transformatsiya: imkoniyatlar va muammolar" asarida qishloq xo'jaligida raqamli texnologiyalarning joriy etilishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda hal qiluvchi omil ekanligini ta'kidlaydi. Muallif raqamli platformalar, aqlli texnologiyalar va ma'lumotlarga asoslangan boshqaruv tizimlari agrar sektorda resurslardan oqilona foydalanish imkonini kengaytirishini ilmiy jihatdan asoslaydi. Ushbu yondashuv O'zbekiston agrar sektorida ham zamonaviy texnologiyalarni tatbiq etish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish zarurligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni bosqichma-bosqich joriy qilish mexanizmlari ishlab chiqarish jarayonini barqaror va nazorat qilinadigan qilishi mumkinligini ham ta'kidlash lozim.

S.H.Kennedy [2] tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda iqlim o'zgarishi sharoitida qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish masalalari batafsil yoritilgan. Uning "Iqlim o'zgarishi va qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish: Barqaror yondashuv" asarida barqaror agrar rivojlanish ekologik omillarni hisobga olgan holda amalga oshirilishi lozimligi qayd etiladi. Muallif agrar ishlab chiqarishda resurslarni tejovchi texnologiyalar, suvdan samarali foydalanish va ekologik muvozanatni saqlashning ahamiyatini ta'kidlaydi. Ushbu qarashlar O'zbekiston sharoitida, suv resurslarining cheklanganligi va iqlim sharoitining agrar ishlab chiqarishga ta'sirini hisobga olganda, ayniqsa dolzarb ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, agrar sohada bozor munosabatlarini tatbiq etish jarayonida ekologik barqarorlikni hisobga olish muhimligi ilmiy jihatdan asoslanadi.

J.L.Morrisonning [3] ilmiy ishlari agrar boshqaruv va investitsiyalar masalasiga bag'ishlangan bo'lib, u innovatsion yondashuvlar orqali qishloq xo'jaligi samaradorligini oshirish mumkinligini ta'kidlaydi. Muallifning fikricha, agrar sektorni rivojlantirishda investitsiya muhitini yaxshilash va zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy etish katta ahamiyat kasb etadi. Bu qarashlar O'zbekistonda agrar loyihalar va agroklastlar faoliyatini tahlil qilishda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, bosqichma-bosqich bozor mexanizmlarini joriy etish investitsion muhitni mustahkamlash va fermer hamda tadbirkorlar faoliyatini rag'batlantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Rossiyalik olim A.N.Chekmaryov [4] qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlanish sharoitida modernizatsiya qilish masalalarini chuqur tahlil qiladi. Uning asarlarida texnologik yangilanish, ishlab chiqarish tuzilmasini takomillashtirish va ilmiy yondashuvlarning ahamiyati yoritilgan. Muallif agrar modernizatsiya jarayonida davlat siyosati va institutsional islohotlarning muhim rolini alohida ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv O'zbekiston agrar sektorida amalga oshirilayotgan islohotlarni ilmiy jihatdan baholash imkonini beradi va bozor mexanizmlarini tatbiq etishning samarali strategiyalarini ishlab chiqishda nazariy asos bo'ladi. V.I.Nazarenko [5] o'z tadqiqotlarida agrar sohada innovatsion yondashuvlarni joriy etishdagi muammolar va istiqbollarni tahlil qiladi. Muallifning fikricha, qishloq xo'jaligida innovatsion faollikni oshirish uchun ilmiy-tadqiqot ishlari, kadrlar salohiyati va moliyaviy resurslar o'rtaidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlash zarur. Bu qarashlar O'zbekistonda agrar ilm-fan va

ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, shuningdek bozor munosabatlarini joriy qilish jarayonida ilmiy yondashuvni mustahkamlash masalalarini asoslashda muhim ahamiyatga ega.

Mahalliy olimalardan Sh.M.Muxtarova [6] agrar sohada agrobiznesning tutgan o'rnini tadqiq etib, uni qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilishning muhim omili sifatida ko'rsatadi. Muallif agrobiznes subyektlari faoliyatini rivojlantirish orqali bozor mexanizmlarini kuchaytirish va agrar ishlab chiqarishda raqobat muhitini shakllantirish mumkinligini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv O'zbekistonda fermer va tadbirkorlik subyektlarining agrar rivojlanishdagi rolini tahlil qilishda dolzarb ahamiyatga ega bo'lib, bozor mexanizmlarini bosqichma-bosqich joriy etishning samarali strategiyasini shakllantirishga xizmat qiladi.

J.Farmanov, N.Rimboyeva va F.Qahramonovlarning [7] ilmiy ishlari mamlakatda agrar siyosatni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlarini yoritadi. Mualliflar agrar islohotlar, davlat qo'llab-quvvatlashi va bozor mexanizmlarining uyg'unlashuvi qishloq xo'jaligi rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini asoslab beradilar. Ushbu tadqiqotlar O'zbekiston agrar sektorining rivojlanish tendensiyalarini davlat siyosati nuqtai nazaridan baholash va bozor mexanizmlarini tatbiq etishdagi samarali yondashuvlarni aniqlash imkonini beradi.

Y.P.O'rinboyeva va O.E.Baxtiyorov [8] agrar munosabatlar va agrobiznes masalalarini tahlil qilib, qishloq xo'jaligida mulkchilik shakllari va xo'jalik yuritish mexanizmlarining ahamiyatini ko'rsatadilar. Ularning fikricha, agrar munosabatlarning takomillashuvi ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu qarashlar O'zbekiston agrar sektorida institutsional o'zgarishlarning rolini yoritishda muhim manba hisoblanadi va bosqichma-bosqich bozor mexanizmlarini tatbiq etish jarayonini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Z.S.Shoxojaeva va Y.Y.Muxammadiyeva [9] tomonidan olib borilgan tadqiqotlar iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan. Mualliflar innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali agrar ishlab chiqarishni intensiv rivojlantirish mumkinligini ta'kidlaydilar. Ushbu yondashuv O'zbekiston agrar sektorida innovatsion rivojlanish tendensiyalarini tahlil qilish va bozor mexanizmlarini samarali tatbiq etish masalalarini ilmiy jihatdan asoslashda muhim ahamiyatga ega.

O.D.Xusainovning [10] ilmiy ishlarida qishloq xo'jaligida intensiv ishlab chiqarishning asosiy yo'nalishlari yoritilib, resurslardan samarali foydalanish va mehnat unumdorligini oshirish masalalari ilgari suriladi. Muallifning qarashlari agrar sektorni rivojlantirishda intensiv omillarning rolini chuqurroq anglash va bozor mexanizmlarini bosqichma-bosqich tatbiq etishning samarali usullarini ishlab chiqish imkonini beradi.

Yuqorida ko'rib chiqilgan adabiyotlar agrar sektorni modernizatsiya qilish va bozor mexanizmlarini tatbiq etish jarayonlarini ilmiy jihatdan asoslash, mavjud muammolarni aniqlash va istiqbolli yo'nalishlarni belgilashda muhim nazariy va amaliy manba bo'lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu ilmiy ishlarda ilgari surilgan yondashuvlar O'zbekistonda agrar sohada bosqichma-bosqich bozor mexanizmlarini tatbiq etishning strategik asoslarini aniqlashga yordam beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda agrar sohada bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich joriy qilish mexanizmlarini o'rganishda kompleks va tizimli yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi nazariy va amaliy usullar uyg'unligiga asoslandi. Avvalo, mavzuga doir mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda agrar islohotlarga oid konseptual qarashlar tahlil qilindi. Tahlil jarayonida induksiya va deduksiya usullari yordamida umumiy nazariy xulosalardan amaliy tavsiyalar shakllantirildi.

Shuningdek, agrar sohada amalga oshirilayotgan islohotlar samaradorligini baholash maqsadida qiyosiy tahlil va statistik ma'lumotlarni qayta ishlash usullaridan foydalanildi. Bozor mexanizmlarining joriy etilish bosqichlari o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqilib, ularning iqtisodiy natijalarga ta'siri o'rganildi. Tizimli yondashuv orqali agrar ishlab chiqarish

subyektlari, davlat boshqaruvi organlari va infratuzilma institutlari o'rtasidagi munosabatlar kompleks ravishda tahlil qilindi.

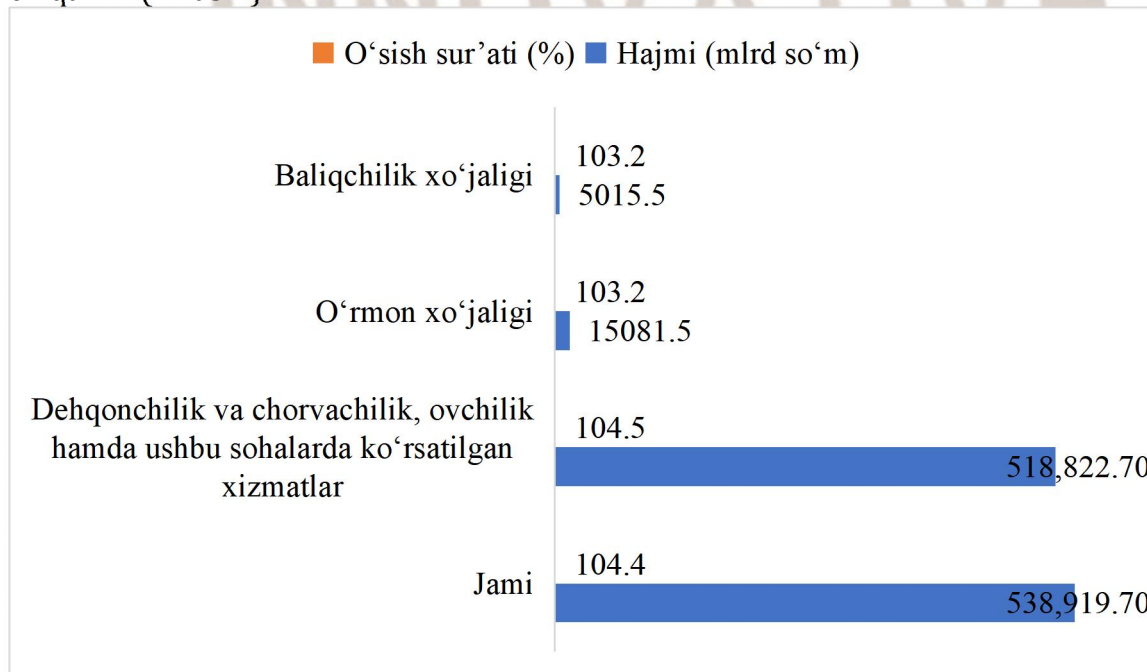
Tadqiqot davomida mantiqiy umumlashtirish, iqtisodiy modellash elementlari hamda ekspert baholash usullaridan ham foydalanildi. Natijada agrar sohada bozor munosabatlarini izchil va barqaror joriy etishning ilmiy asoslangan mexanizmlari ishlab chiqildi hamda ularni amaliyotga tatbiq etish bo'yicha taklif va tavsiyalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Agrar sohada bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich joriy qilish mexanizmlari iqtisodiy o'sish sur'atlari, ishlab chiqarish hajmi va tarmoqlar kesimidagi tarkibiy o'zgarishlar bilan chambarchas bog'liqdir. 2025-yilning yanvar-dekabr oylarida qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligi mahsulot (xizmat)larining umumiy hajmi 538 919,7 mlrd so'mni tashkil etdi. Bu ko'rsatkich agrar sektor mamlakat iqtisodiyotida muhim o'rin tutayotganini va bozor tamoyillarini izchil joriy etish natijasida ishlab chiqarish hajmlari barqaror o'sib borayotganini ko'rsatadi.

Shu jumladan, dehqonchilik va chorvachilik, ovchilik hamda ushbu sohalarda ko'rsatilgan xizmatlar hajmi 518 822,7 mlrd so'mni tashkil qilib, agrar tarmoqning asosiy ulushini egalladi. O'rmon xo'jaligi 15 081,5 mlrd so'm, baliqchilik xo'jaligi esa 5 015,5 mlrd so'm hajmida mahsulot (xizmat) ishlab chiqardi. Ushbu ko'rsatkichlar agrar tarmoq ichidagi tarkibiy nisbatlarni, ya'ni asosiy og'irlik dehqonchilik va chorvachilik hissasiga to'g'ri kelishini ifodalaydi.

Shuningdek, 2025 yilda agrar sohada o'sish sur'atlari ham ijobiy dinamikaning ko'rsatdi. Umumiy o'sish sur'ati 104,4 foizni tashkil etdi. Dehqonchilik va chorvachilik hamda tegishli xizmatlar 104,5 foizga o'sdi. O'rmon xo'jaligi va baliqchilik xo'jaligida esa o'sish 103,2 foizni tashkil qildi. Bu natijalar agrar sohada bozor mexanizmlarini joriy qilish, mulkchilik shakllarini diversifikatsiya qilish, erkin narx shakllanishi va investitsion faollikni oshirish orqali tarmoqlar samaradorligi bosqichma-bosqich ortib borayotganini ko'rsatadi. Quyidagi jadvalda 2025-yil yakunlari bo'yicha agrar tarmoqlarning hajmi va o'sish sur'atlarini ko'rib chiqamiz (1-rasm):

1-rasm. 2025 yil yanvar-dekabr oylarida agrar tarmoqlar hajmi va o'sish sur'atlari¹

¹ Muallif tomonidan tayyorlangan

Ushbu rasmdagi ma'lumotlar agrar sohada bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich joriy qilish mexanizmlarining amaliy natijalarini yaqqol namoyon etadi. Eng avvalo, umumiy hajmning 538 919,7 mlrd so'mga yetgani agrar sektorning mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi barqaror o'rnini tasdiqlaydi. 104,4 foizlik o'sish sur'ati esa ishlab chiqarish samaradorligi va resurslardan foydalanish darajasi oshganini bildiradi.

Tarkibiy jihatdan tahlil qilinganda, asosiy ulush dehqonchilik va chorvachilik tarmog'iga to'g'ri kelmoqda. 518 822,7 mlrd so'mlik hajm va 104,5 foizlik o'sish sur'ati mazkur yo'nalishda bozor mexanizmlarining samarali ishlayotganini ko'rsatadi. Bu yerda erkin raqobat muhitining shakllanishi, fermer va dehqon xo'jaliklari mustaqilligining kengayishi hamda xizmat ko'rsatish infratuzilmasining rivojlanishi muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda.

O'rmon va baliqchilik xo'jaligida o'sish sur'ati 103,2 foizni tashkil etgani mazkur tarmoqlarda ham ijobiy dinamikani bildiradi, biroq ularning umumiy hajmdagi ulushi nisbatan kichikligicha qolmoqda. Bu esa ushbu sohalarda investitsion jozibadorlikni oshirish, xususi sektor ishtirokini kengaytirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarurligini anglatadi. Yuqorida keltirilgan ko'rsatkichlar agrar sohada bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich joriy qilish natijasida ishlab chiqarish hajmlari ortib borayotganini, tarmoqlar o'rtasida barqaror o'sish ta'minlanayotganini hamda iqtisodiy islohotlarning ijobiy samara berayotganini ko'rsatadi. Kelgusida tarkibiy diversifikatsiyani kuchaytirish agrar sektor barqarorligini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Agrar sohada bozor munosabatlarini joriy qilish mexanizmlari iqtisodiyotni modernizatsiya qilish jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bozor tamoyillariga asoslangan agrar tizim resurslardan samarali foydalanish, ishlab chiqarish hajmini oshirish, raqobat muhitini shakllantirish va tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantirishga xizmat qiladi. Ma'muriy-buyruqbozlik tizimidan bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida agrar sektor alohida e'tibor talab etadi, chunki u aholi bandligi, oziq-ovqat xavfsizligi va hududiy rivojlanish bilan bevosita bog'liqdir.

Bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich joriy etish, avvalo, yer va mulk munosabatlarini isloh qilishni taqozo etadi. Yer resurslaridan uzoq muddatli va samarali foydalanish huquqini mustahkamlash fermer xo'jaliklarining iqtisodiy mustaqilligini kuchaytiradi. Shu bilan birga, narxlarni erkinlashtirish va davlat buyurtmasi hajmini qisqartirish ishlab chiqaruvchilarga bozor kon'yunkturasiga moslashish imkonini beradi.

Moliyaviy-kredit mexanizmlarini rivojlantirish ham agrar sohada bozor munosabatlarini joriy etishning muhim yo'nalishidir. Tijorat banklari kreditlari, subsidiyalar, sug'urta tizimi va investitsiyalarni jalb etish orqali ishlab chiqarish texnologiyalarini yangilash va samaradorlikni oshirish mumkin. Bundan tashqari, infratuzilmani rivojlantirish, logistika va saqlash tizimlarini takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish agrar mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshiradi.

Shuningdek, erkin raqobat muhitini shakllantirish, xususi sektor ulushini kengaytirish va kooperatsiya aloqalarini mustahkamlash bozor mexanizmlarining to'liq ishlashini ta'minlaydi. Agrar sohada bozor munosabatlarini joriy etishning asosiy mexanizmlari quyidagilardan iborat (1-jadval):

1-jadval

Agrar sohada bozor munosabatlarini joriy qilish mexanizmlari²

Mexanizmlar	Mazmuni	Keltiradigan natijasi
Yer va mulk munosabatlarini isloh qilish	Yerga egalik va foydalanish huquqini mustahkamlash, fermer xo'jaliklarini rivojlantirish	Resurslardan samarali foydalanish, ishlab chiqarish hajmini oshirish
Narxlarni erkinlashtirish	Qishloq xo'jaligi mahsulotlariga bozor tamoyillari asosida narx	Raqobat muhitini kuchaytirish, daromadlarni

² Muallif tomonidan tayyorlangan

	belgilash	oshirish
Davlat buyurtmasini bosqichma-bosqich qisqartirish	Majburiy reja va kvotalarni kamaytirish	Ishlab chiqaruvchilar mustaqilligini ta'minlash
Moliyaviy-kredit qo'llab-quvvatlash	Kreditlar, subsidiyalar va sug'urta mexanizmlarini rivojlantirish	Investitsion faollikni oshirish, texnologik yangilanish
Bozor infratuzilmasini rivojlantirish	Logistika, saqlash, qayta ishlash va savdo tizimlarini takomillashtirish	Mahsulot tannarxini kamaytirish, eksport salohiyatini oshirish
Kooperatsiya va klaster tizimini rivojlantirish	Ishlab chiqaruvchi, qayta ishlovchi va sotuvchilar o'rtasida integratsiya	Qo'shilgan qiymat zanjirini kengaytirish
Raqamlashtirish va innovatsiyalar	Zamonaviy agrotexnologiyalar va raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish	Mehnat unumdorligini oshirish, xarajatlarni qisqartirish
Raqobat muhitini shakllantirish	Monopoliyalarning oldini olish, xususiy sektor ulushini kengaytirish	Sifatni oshirish va barqaror o'sish

Keltirilgan mexanizmlar agrar sohada bozor munosabatlarini izchil va bosqichma-bosqich joriy etishning kompleks yondashuvini ifodalaydi. Eng muhim yo'nalishlardan biri yer va mulk munosabatlarini takomillashtirishdir. Yerga uzoq muddatli egalik va foydalanish huquqining kafolatlanishi fermer xo'jaliklarining investitsiyaviy faolligini oshiradi hamda ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlaydi.

Narxlarni erkinlashtirish va davlat buyurtmalarini qisqartirish ishlab chiqaruvchilarning iqtisodiy mustaqilligini kengaytiradi. Bu jarayon bozor signallariga tezkor moslashish imkonini yaratadi va resurslarning samarali taqsimlanishini ta'minlaydi. Shu bilan birga, moliyaviy-kredit mexanizmlarining rivojlanishi agrar sektorni modernizatsiya qilishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Kreditlar va subsidiyalar orqali yangi texnika va innovatsion texnologiyalarni joriy etish imkoniyati kengayadi.

Bozor infratuzilmasini rivojlantirish mahsulotni saqlash, qayta ishlash va yetkazib berish tizimlarini takomillashtirish orqali yo'qotishlarni kamaytiradi. Bu esa tannarxni pasaytirib, mahsulotning ichki va tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini oshiradi. Kooperatsiya va klaster tizimi esa qo'shilgan qiymat zanjirini kengaytirib, ishlab chiqaruvchilar daromadini ko'paytiradi.

Raqamlashtirish va innovatsiyalar agrar sohada samaradorlikni oshirishning zamonaviy omili sifatida namoyon bo'lmoqda. Aqlli sug'orish tizimlari, raqamli monitoring va agrotexnik yangiliklar ishlab chiqarish jarayonini optimallashtiradi. Mazkur mexanizmlar o'zaro uyg'unlikda amalga oshirilganda agrar sektorning barqaror rivojlanishi, oziq-ovqat xavfsizligi ta'minlanishi va iqtisodiy o'sish sur'atlarining mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, agrar sohada bozor munosabatlarini bosqichma-bosqich joriy etish qishloq xo'jaligi tarmog'ini zamonaviy iqtisodiy talablarga moslashtirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va raqobatbardoshlikni kuchaytirishning muhim sharti hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bozor mexanizmlarini izchil va tizimli asosda joriy etish agrar ishlab chiqarishda resurslardan oqilona foydalanish, narx shakllanishini erkinlashtirish va xo'jalik yurituvchi subyektlarning iqtisodiy mustaqilligini kengaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bosqichma-bosqich yondashuv keskin o'zgarishlarning salbiy oqibatlarini yumshatib, mavjud ishlab chiqarish salohiyatini saqlab qolish imkonini beradi.

Maqola doirasida olib borilgan tahlillar asosida bir qator amaliy takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiqdir. Avvalo, agrar sohada institutsional islohotlarni chuqurlashtirish, yer va mulkchilik munosabatlarini yanada takomillashtirish hamda fermer xo'jaliklarining huquqiy

kafolatlarini mustahkamlash zarur. Ikkinchidan, narxlarni shakllantirishda bozor tamoyillarini keng joriy etish va davlat buyurtmasini bosqichma-bosqich optimallashtirish ishlab chiqaruvchilarni bozor talabiga moslashishga undaydi. Uchinchidan, agrar subyektlar uchun uzoq muddatli kreditlar, sug'urta mexanizmlari va investitsion qo'llab-quvvatlash tizimini kengaytirish lozim.

Shuningdek, logistika, saqlash va qayta ishlash infratuzilmasini rivojlantirish, agroklastlar faoliyatini kengaytirish hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish agrar mahsulotlarning qo'shilgan qiymatini oshiradi. Kadrlar salohiyatini mustahkamlash va agrar menejment tizimini takomillashtirish ham ustuvor vazifa bo'lishi kerak. Umuman olganda, taklif etilgan chora-tadbirlarni kompleks va muvofiqlashtirilgan tarzda amalga oshirish agrar sohada barqaror va samarali bozor munosabatlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. MkKallum V.A. Qishloq xo'jaligidagi raqamli transformatsiya: imkoniyatlar va muammolar. Cambridge University Press, 2020. 312 bet.
2. Kennedy S.H. Iqlim o'zgarishi va qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish: Barqaror yondashuv. Routledge Publishing, 2019. 284 bet.
3. Morrison J.L. Agricultural Management and Investment Strategies in Emerging Economies. Springer Nature, 2018. 356 bet.
4. Чекмарев А.Н. Инновационное развитие сельского хозяйства в условиях модернизации экономики. (Монография). Москва: Инфра-М, 2017. 298 с.
5. Назаренко В.И. Инновационные процессы в аграрном секторе экономики // Аграрная наука. 2016. №4. С. 15–21.
6. Muxtarova Sh.M. Agrobiznesni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari. (Monografiya). Toshkent: "Iqtisodiyot", 2021. 240 bet.
7. Farmanov J., Rimboyeva N., Qahramonov F. Agrar siyosatni amalga oshirishning ustuvor yo'nalishlari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. 2020. №2. 45–52-betlar.
8. O'rinboyeva Y.P., Baxtiyorov O.E. Agrar munosabatlarni takomillashtirishning nazariy asoslari. (Darslik). Toshkent: "Fan va texnologiyalar nashriyot-matbaa uyi", 2022. 368 bet.
9. Shoxo'jaeva Z.S., Muxammadiyeva Y.Y. Qishloq xo'jaligini innovatsion rivojlantirish istiqbollari // Ilmiy axborotnoma. 2021. №5. 73–79-betlar.
10. Xusainov O.D. Qishloq xo'jaligida intensiv ishlab chiqarishni rivojlantirish yo'nalishlari: 08.00.04 – "Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti" i.f.d. (DSc) diss. avtoreferati. – T.: TDIU, 2019. 58 b.